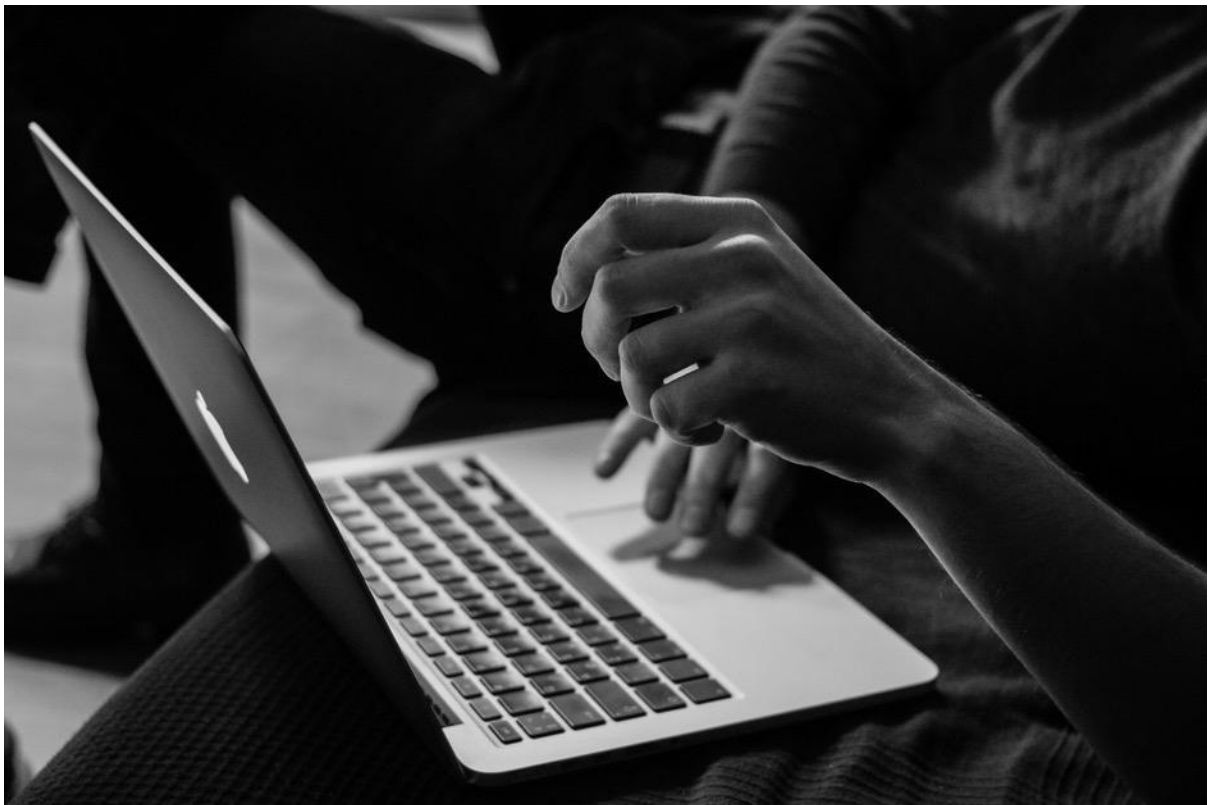

Написання ефективного огляду літератури

Навчальний посібник

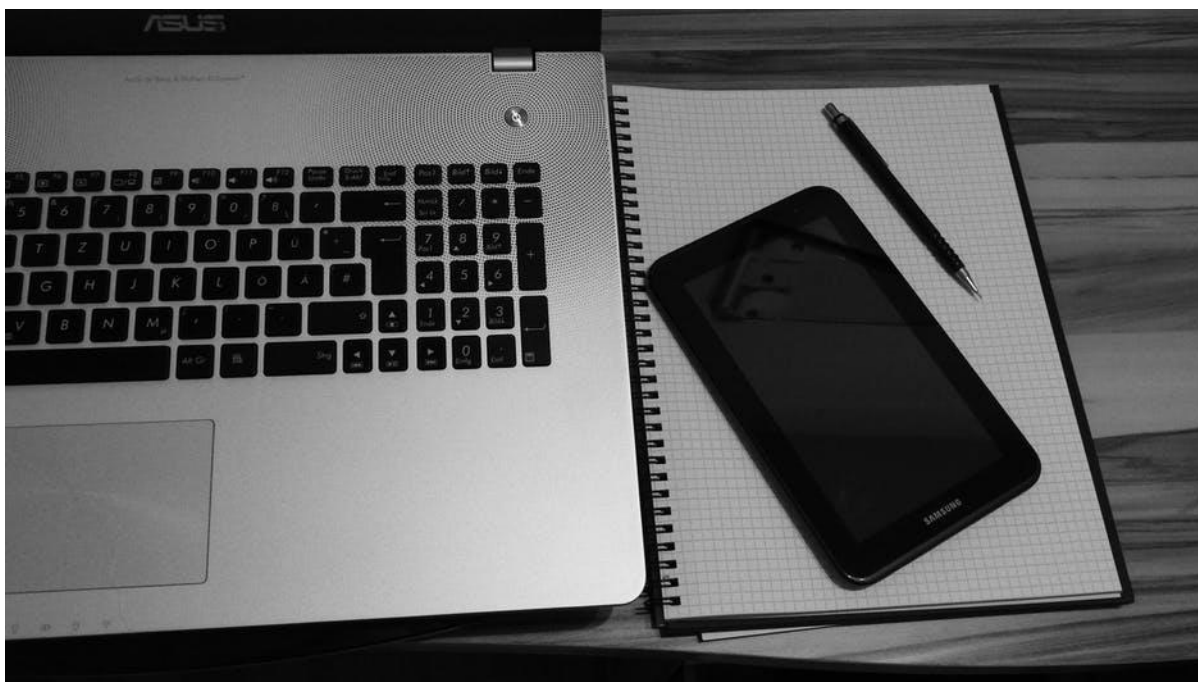
Алан Гау

Переклад з англійської: **Ярослава Прихода**

Редактор перекладу: **Марина Женченко**

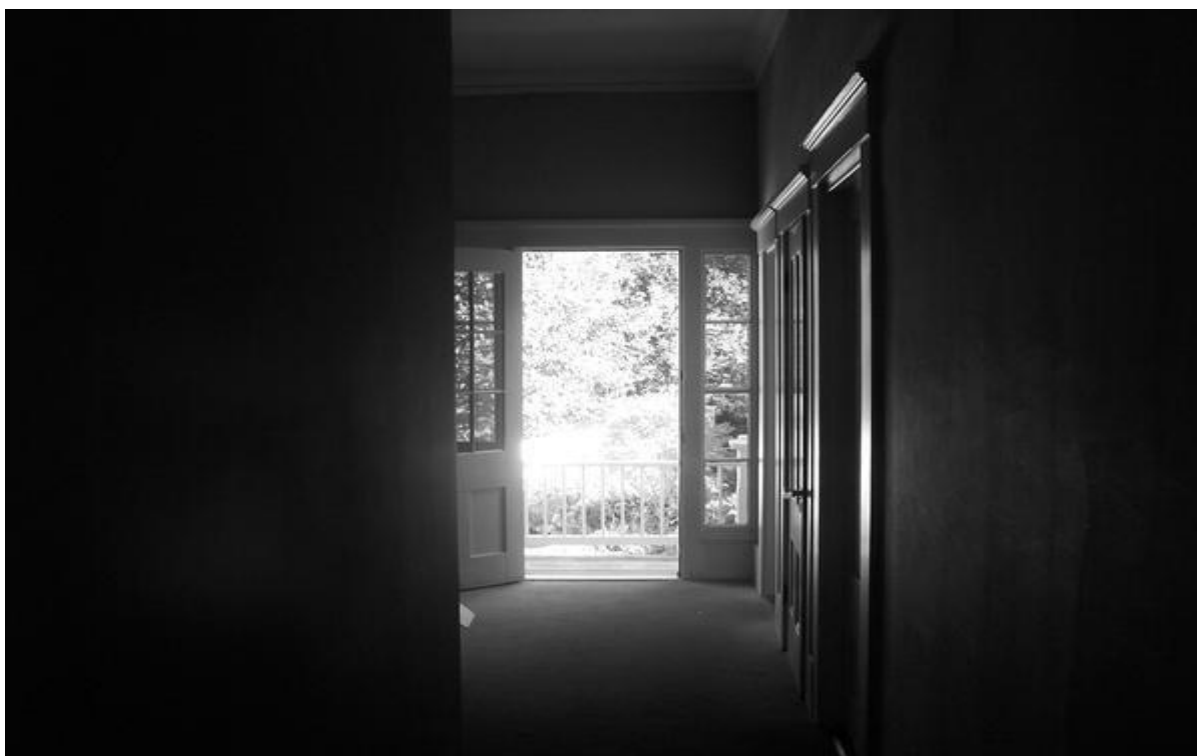

THE UNIVERSITY
of EDINBURGH

ЗМІСТ

Вступ	3
Що таке огляд літератури?	4
Навіщо писати огляд літератури?	6
Як почати?	8
Як написати?	11
Як посилатися на джерела?	19
Висновки	21
Додаткова література та ресурси	22
Про автора	23
Подяки	23
Про переклад українською мовою	24

ВСТУП

На кожному етапі свого наукового життя вам доведеться готувати огляди літератури і писати про це. У студентські роки ви змушені будете це робити, коли писатимете есеї, дипломну роботу, тези. Згодом, коли будете писати свою наукову статтю, у вступі до неї так само потрібно буде подати елементи огляду літератури. Якщо ви готуватимете заявку на грант, то від вас так само очікуватимуть аналізу робіт, які уже виконано у вашій галузі. Хоч нам усім часто доводиться мати справу з оглядом літератури, це не полегшує завдання. Для багатьох написання огляду літератури — один із найскладніших видів академічного письма. У цьому посібнику я поясню, що таке огляд літератури і спростую деякі хибні уявлення про нього. Далі я розкладу процес написання огляду на низку простих кроків і проілюструю його прикладами. Врешті, я сподіваюся, ви отримаєте просту, практичну стратегію написання ефективного огляду літератури.

Проте, перш ніж ми почнемо, я хочу з'ясувати ваші очікування. Деякі люди звертаються до подібних до мого навчальних посібників, думаючи, що автори допоможуть їм глибше зрозуміти галузеву літературу, яку вони опрацьовують. Це не так. Я можу лише допомогти вам якісно написати про те, що ви вже розумієте. Ви самі маєте докласти зусиль, щоб розвинути свої критичні навички, які часто доводиться відточувати впродовж тривалого періоду через читання, відвідування лекцій, семінарів і конференцій, а також під час обговорення вашої роботи, робіт інших людей з вашими колегами. Саме так ви будете свою наукову кар'єру. Цей посібник написано лише для того, щоб ваші наукові тексти мали належний рівень і читачі не мали жодних сумнівів щодо вашої здатності критично оцінювати опубліковану літературу.

ЩО ТАКЕ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ?

Здавалося б таке просте запитання. Звичайно, ви знаєте, що таке огляд літератури. Всі знають, що це таке і яким він має бути. Якщо це правда, то чому так часто огляди літератури погано написані, їх важко читати, в них нема жодної значущої критичної оцінки рецензованих статей і книжок? Тому розпочнімо з чистого аркуша. Насамперед визначімо предмет того, про що ми говоримо.

Огляд літератури — це огляд опублікованих робіт, що стосуються конкретного питання, галузі дослідження, теми чи теорії. Це ніколи не буде про все. Огляд літератури має чітко визначені межі. Він містить короткі описи аналізованих джерел, але, і це набагато важливіше, він дає читачеві критичну оцінку цих джерел.

Оскільки, навіть в академічному середовищі є чимало непорозумінь щодо того, що має знати той, хто пише огляд літератури, на цьому етапі корисно пояснити, **чим не є** огляд літератури, перш ніж розглянути, **чим він є**.

Огляд — це не:

- § Список або анотована бібліографія джерел, які ви прочитали.
- § Просте резюме цих джерел або перефразування висновків.
- § Опис досліджень та їх результатів.

- § Вузський і неглибокий підхід.
- § Розлогий і заплутаний текст.
- § Довільна структура.

Огляд — це:

- § Критично оцінена прочитана література.
- § Синтез досліджень у конкретній галузі.
- § Широкий і глибокий підхід.
- § Чіткий і лаконічний текст про аналізовані документи.
- § Послідовна, чітко визначена концепція.

Порівнюючи те, чим є і чим не є огляд літератури, треба запам'ятати два ключові слова, а саме: «узагальнення» та «синтез». «Узагальнення» — це лише підсумок інформації, яку ви прочитали, і часто це просте перефразування змісту статті та її висновків. Втім «синтез» — це реорганізація, або сплетіння, цієї інформації. Подумайте про це так. Уявіть, що кожна стаття, яку ви прочитали, — це обривок кольорової нитки. Якщо від кожної нитки ви відріжете кінець і дасте мені різнокольоровий жмуток таких ниток, то я одразу побачу, скільки статей ви прочитали. Я матиму коротке резюме кожної з них, але це не буде огляд літератури. Лише тоді, коли ви ці нитки сплетете разом, а потім подаруєте мені новий шматок тканини, це буде огляд літератури. Тільки тоді ви створите критичний твір дискурсивної прози.

Це може здатися дуже складним завданням. **Спочатку це може бути складно.** Втім, коли ми розглянемо, як ми пишемо огляд, то побачимо, що є кілька дуже простих речей, які ми можемо зробити, щоб показати нашим читачам, що ми критично підійшли до опрацювання літератури.

НАВІЩО ПИСАТИ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ?

Як зазначено у Вступі, вас попросять переглянути літературу й написати про неї з кількох причин.

Як студента вас попросять зробити це, щоб ви ознайомилися з дослідженнями, які є основою вашої предметної галузі, і зрозуміли їх.

Для ваших екзаменаторів це є доказом того, що ви виконали належну роботу, щоб знайти та прочитати важливі документи, які стосуються конкретної теми. Це також дає змогу вашим екзаменаторам зазирнути у вашу голову й дізнатися, що ви думаєте про те, що прочитали. Читаючи ваш текст про опрацьовану літературу, вони бачать, чи справді ви розумієте прочитане. Вони також можуть переконатися, що ви маєте необхідні критичні навички, які є основою будь-якої науки.

Як дослідника вас попросять **зробити огляд** літератури не тільки для того, щоб ви показали свою обізнаність з нею, а й для того, щоб ви могли побачити свою роботу в контексті й переконатися в тому, що ваші колеги сприймуть її як достовірну.

Коли ви читаете тексти інших людей, ви бачите, як вони пишуть про свою роботу, дізнаєтесь, як вони це роблять, які очікування актуальні у вашій галузі, що люди думають про свої результати.

Вивчення того, як інші люди у вашій галузі аналізують свої результати, формулюють аргументи, **буде вам великою підмогою, коли ви писатимете свою дослідницьку роботу**. Ви зможете встановити зв'язок між своєю роботою та роботами інших людей і чітко продемонструвати, який внесок ви зробили в науку у своїй галузі.

Всі огляди літератури містять інформацію про тему на конкретний час. Вони також часто вказують напрям майбутніх досліджень. Отже, огляд літератури — це важлива частина будь-якої дослідницької пропозиції, а також заявки на грант.

Систематичний vs описовий огляд

Важливо знати, що є різні види оглядів, які вам потрібно буде написати. Звичайно, найпоширеніший вид огляду літератури, який ви коли-небудь читали або вас проситимуть написати в науковому світі, — це так званий **«описовий огляд»**. У такому огляді ви будете писати про свої судження щодо актуальності та важливості різних джерел для вашого дослідницького питання або теорій, які ви вивчаєте. Однак, не все, що ви прочитали на тему, потрібно описувати. Саме такий огляд ви знайдете в більшості наукових статей, дисертацій і заявок на гранти.

Зовсім іншої роботи потребує так званий **«систематичний огляд»**. Його мета — оцінити та інтерпретувати всі релевантні наукові дані в конкретній галузі. Для цього нам потрібно заздалегідь побудувати дуже механічну, сплановану стратегію для виявлення літератури, оцінювання її якості та написання огляду.

Це передбачає написання докладної методології вашої стратегії пошуку та стратегії оцінювання. Коли ми маємо справу з кількісними дослідженнями, такий підхід часто також передбачає мета-аналіз, коли результати різних менших досліджень групуємо разом і колективно переоцінюємо.

Тепер термін систематичний огляд має дуже чітке визначення. Втім навіть в академічному середовищі ним послуговуються занадто вільно. Студентів можуть попросити написати «систематичний огляд», що означає лише те, що вони повинні застосувати ретельний та науковий підхід. Але ж усі огляди літератури мають бути такими. Систематичний огляд має іншу мету й зовсім іншу методологію. Через цю плутанину я б закликав усіх, кого попросили здійснити систематичний огляд, переконатись, що саме їх просять написати.

Я не планую більше говорити про систематичні огляди, але багато з того, що скажу далі, наприклад, як писати огляд літератури після того, як ми визначили та оцінили наші джерела, буде саме про це.

ЯК ПОЧАТИ?

Будь-який письмовий проект в академічному середовищі починається не з написання, а з читання. Якщо ми працюємо над оглядом літератури, то першим неодмінним кроком має бути пошук того, що вам треба прочитати. Я не маю наміру докладно розповісти вам про те, як шукати літературу. Це буде рутинне завдання, більшість із вас знає, що пошук завжди передбачає використання спеціальних пошукових систем. Однак я хочу згадати про виклик, який в цьому плані ставить перед нами література. Проблема рідко в тому, що ви знайшли занадто мало матеріалів для читання та огляду, набагато частіше проблема виникає через перевантаження кількістю потенційно релевантних джерел.

Вирішуємо, що читати

Це особливо важливо, коли ми намагаємося дати собі раду з новою темою чи новою галуззю. Будь-який широкий пошук літератури, зазвичай, знайде більше документів, ніж можна комфортно прочитати та зрозуміти за все життя. Можливо, якби ми могли звужити цей пошук, зосередившись на конкретних аспектах нашої теми, це допомогло б нам.

Часто буває й так, що на початковому етапі ми ще замало знаємо про тему, щоб зрозуміти, що може бути актуальним, а що ні. Ми опиняємося в скрутній ситуації, бо не можемо звужити фокусу, доки не прочитаємо більше, і не можемо вирішити, що саме читати, тому що є дуже багато літератури.

Як вийти з цього замкненого кола? Насамперед вам треба поговорити з кимось, хто ліпше обізнаний у темі, ніж ви. Це може бути науковий керівник або старший колега, але це завжди буде хтось, хто вже ознайомлений з літературою, яку ви намагаєтеся опрацювати. Вони можуть вказати вам на корисні відправні точки, порекомендувати ключові журнали або дослідницькі групи, до яких вам варто звернутися. Очевидно, не всі мають такі ресурси під рукою. То як їм бути? — Варіант є: скористайтеся досвідом обізнаної у вашій галузі людини, але такої, з якою ви ніколи не зустрічалися. Я маю на увазі автора оглядової статті на вашу тему, що була опублікована нещодавно в хорошому журналі. Автор такої статті — це шанована фігура у вашій галузі, він досконало знає літературу, у його оглядовій статті висвітлено ті джерела, які, на його думку, **найважливіші**. Коли ви переглянете такий список використаних джерел, то швидко зорієнтуєтесь, які праці вам варто прочитати.

Як читати статтю

Якщо ви вирішили прочитати статтю, то робіть це завжди активно, а не пасивно. Люди часто кажуть, що їм подобається спочатку прочитати статтю, щоб зрозуміти, чи вона корисна, і якщо так, то вони повернуться до неї і прочитають її ґрунтовно. Дозвольте мені сказати вам незручну правду — в академічному середовищі ви не маєте на це часу. Є багато всього, що треба прочитати, і щодня публікується більше, тому ви мусите віднайти свій високоефективний спосіб читання і не відставати від літератури. Перше, що ви повинні робити, це завжди читати активно. На практиці це означає завжди читати з ручкою в руці або робити нотатки. Це також означає читати все пошарово. Наукові статті — це не романи. Вони призначені не для того, щоб їх обов'язково читали від початку до кінця, і час, який ви віддаєте, читаючи ту чи ту статтю, варіюватиметься залежно від її актуальності для вас. Перше, що ви прочитаєте — це заголовок, у якому, сподіваюся, визначено відповідні ключові слова. Якщо стаття цікава вам, ви переходите на наступний рівень і переглядаєте анотацію. Тільки тоді, коли стаття здається вам потенційно цікавою і релевантною, ви переходите на наступний рівень і працюєте з основним текстом, зосереджуючи свою увагу на розділах, які найбільше цікавлять вас. Є тисячі статей, назви та анотації яких ви скануєте, менше тих статей, чий основний текст ви вивчаєте, і ще менше тих статей, розділи яких ви читаєте і перечитуєте, а деякі з них ви читали так часто, що можете відтворювати уривки з пам'яті.

Коли ви читаєте статтю, розвивайте в собі критичне мислення рецензента. Це означає, що ви маєте сумніватися в усьому, що читаєте, запитувати, чому автори це зробили, як вони дійшли такого висновку, яке може бути альтернативне пояснення.

Що більше ви дізнаєтесь про свою тему, то більше запитань спадатиме вам на думку. І навіть якщо ви ще не знаєте відповідей на ці запитання, запишіть їх як частину нотаток, які робите на папері. Ці запитання можуть допомогти вам згодом, коли ви будете писати огляд.

Під час читання різних статей шукайте нові теми. Ви можете, наприклад, знайти згоду між різними дослідницькими групами або, навпаки, виявити розбіжності в їхніх думках. Ви навіть можете виявити місця, де є значні суперечності у вашій галузі між протилежними науковими школами. І ви можете знайти відповіді на питання, на які раніше не було відповіді, а в літературі існують значні прогалини. Це допоможе вам критично обговорювати прочитану літературу, виявляти зв'язки між різними статтями. Мені подобається думати про це, як про процес сполучування точок.

Кожна стаття — це точка на сторінці. Коли ми читаємо, то ми збираємо щораз більше і більше точок, ми також можемо побачити, як вимальовуються закономірності. Коли ми сполучимо точки, перед нами може з'явитися абсолютно нова картина.

Організовуємось

Коли хтось пише огляд літератури, то часто каже: «Я вже це десь читав». Якщо ви ще цього не сказали, то обов'язково скажете. Ми можемо швидко загубити посилання на джерела, якщо не будемо дуже організованими. На практиці це означає, що є системи для відстежування повного цитування джерел і будь-яких нотаток, які ви зробили. Існує низка спеціальних програмних пакетів, які можуть допомогти вам у цьому. Це, наприклад, *Reference Manager*, *RefWorks*, *ProCite* та *Endnote*, і навіть у багатьох сучасних текстових редакторах є така функція. Будь-яке з цих програмних рішень заощадить ваш час, допоможе впорядковувати та зберігати посилання, а також створити документ з внутрішньотекстовими посиланнями на цитати в тексті та списком використаних джерел відповідно до вибраного стилю. Якщо ви не маєте системи для впорядкування посилань, то саме час її створити. Дізнайтеся, чим користуються ваші колеги, візьміть це собі на озброєння. Принаймні ви будете мати до кого звернутися по допомогу, коли втрапите в складну ситуацію.

Кілька прикінцевих думок

Перш ніж докладно говорити про те, як писати огляд літератури, зупинімося на мить й подумаймо, чого очікують ті, хто читатиме його. Тут я маю на увазі передусім екзаменаторів (рецензентів), які оцінюють наші есеї, дисертації, дипломні роботи. Деякі з них називають огляд літератури «другим найнедосконалішим аспектом» дисертацій, які вони читали. До речі, вони насамперед звертають увагу на проблеми з граматикою та пунктуацією і стверджують, що автори оглядів літератури часто не використовують найновішої літератури, застосовують обмежений підхід до свого огляду, не беруть до уваги знакових досліджень, не розрізняють важливого та неважливого й не демонструють здатності критично оцінювати прочитане. Екзаментари також зауважують, що огляди літератури, які їм доводиться читати, часто «довгі, нерелевантні, застарілі, нудні, повторювані, спантеличують і приголомшують». Попри всю критику, поміркуймо, як ми можемо зробити краще.

ЯК НАПИСАТИ?

Є багато порад про те, як треба писати. Деякі з них корисні, деякі складні, а деякі корисні, лише якщо ви вже знаєте, як це зробити, оскільки вони підтверджують те, що ви вже знали. Мені подобається простий підхід до порад щодо того, як писати, бо якщо це просто, ви можете це запам'ятати й застосувати на практиці. Отже, почнімо з найпростішої речі — структури. Все, що ви пишете, має три частини: початок, середину та кінець, і кожна служить для іншої мети. На практиці це означає, що ваш огляд матиме вступ, основну частину, де ви оглядаєте літературу, і висновок, де ви пов'язуєте всі елементи. Почергово розгляньмо кожний елемент.

Вступ

Перша частина будь-якого огляду літератури — це спосіб запросити читача в тему та зорієнтувати його. Хороший вступ розповідає читачеві, про що йдеться в огляді, про його обсяг, що ви збираєтеся охопити, а про що не будете писати. Загалом, це інструмент, який допомагає керувати очікуваннями читача щодо змісту огляду.

У вступі також можна докладніше розповісти про позицію чи точку зору, якої ви дотримуетесь у своєму огляді. Наприклад, ваш огляд може стосуватися зміни клімату, але у вступі ви зазначаєте, що зосередитеся лише на подіях за останні десять років й охопите лише їх вплив на сільське господарство.

Ваш огляд також може стосуватися квір-теорії, але у вступі ви стверджуєте, що пропонуєте історичний підхід до нашого мінливого розуміння гендеру та бінарності на основі статі та зосереджуватиметеся на викликах гетеронормативності, як це зображено в мейнстрімовому кіно за останні п'ятдесят років.

То ж розгляньмо приклад вступу. Усі приклади, які я подаю, настільки загальні, наскільки я можу їх зробити такими, сподіваючись, що будь-хто з будь-якої дисципліни зможе зрозуміти та оцінити те, що я намагаюся висловити.

Завдання 1

Прочитайте наступний абзац і спробуйте самостійно відповісти на запитання, які я поставив, перш ніж читати мої відповіді.

Людська поведінка складна, і було запропоновано багато теорій, щоб пояснити, що її мотивує. Хоча література охоплює широкий спектр таких теорій, у цьому огляді буде розглянуто три основні теми, які неодноразово з'являлися в опублікованих працях. Це: вплив винагороди, вплив тиску однолітків і вплив моральних рамок, у яких ми працюємо. Хоча в науковій літературі ці теми подано в різних контекстах, наш огляд буде зосереджено передусім на їхньому застосуванні до нашої поведінки під час кризи.

Запитання:

- Чи зрозуміло вам, про що йтиметься в цьому огляді літератури?
- Чи ви розумієте, що буде в огляді, а чого не буде?
- Чи ви здивовані тим, що не згадано першоджерел?

Відповіді:

Цей параграф — вдалий приклад вступу до огляду літератури. Цей приклад складається з чотирьох речень, але довжина вступу може значно відрізнятися залежно від загальної довжини огляду літератури. Він може бути коротшим, наприклад, як вступ до статті, або набагато довшим, як наприклад, огляд літератури в докторській дисертації.

Хоча деталі цього тексту несуттєві, для наших цілей важлива його структура. Подивімося на це докладніше. Перше речення — це те, що часто називають «тематичним реченням», тобто вступне речення на початку абзацу, яке повідомляє читачеві, про що йтиметься в цьому абзаці. Якщо кожний із ваших абзаців містить таке речення, читачеві буде легше читати ваші тексти та зрозуміти їх. Ми відразу знаємо, що все буде про «людську поведінку». У другому реченні ми маємо деяке уточнення, а саме: цей огляд «стосуватиметься трьох основних тем». Не дивно, що наступне речення розповідає нам, що це за теми. Останнє речення пропонує останню важливу інформацію, яка допоможе читачеві ще більше зорієнтуватися: акцентує, що огляд буде зосереджено на одному конкретному аспекті.

Прочитавши ці чотири речення, читач вже знає, що він отримає, якщо читатиме далі. У цьому огляді він не дізнається всього про те, що мотивує людську поведінку, але дізнається про три основні теми, зокрема, про те, як вони впливають на поведінку в конкретних умовах кризи.

Подібні вступи можна розглядати, як набір основних правил, яких дотримується автор, щоб допомогти читачеві. Тому не дивно, що досі ми не подавали жодних конкретних посилань. Це ще попереду в основній частині огляду.

Основний текст

Як ми вже побачили, огляд літератури не може бути простим підсумком і перефразуванням того, що ми прочитали, він має містити елементи критичного оцінювання цієї літератури. Як цього досягти? Що ж, нам потрібно зробити дві речі. Перша річ дуже проста, і ви можете подумати, що про це навіть не варто розповідати. Однак я не прошу вибачення за те, що дехто вважатиме це очевидним, адже я також читав чимало студентських оглядів літератури, в яких цього не було. Я говорю про просту інтеграцію джерел, які ви прочитали, наголошуючи на подібності між одними роботами та відмінності між іншими. Щоб ви зрозуміли, що я маю на увазі, розгляньмо приклад.

Завдання 2

Прочитайте наступний абзац і спробуйте самостійно відповісти на запитання, які я поставив, перш ніж читати мої відповіді.

Максвелл і Браун (2018) виявили, що валовий внутрішній продукт країн Латинської Америки у 1990-х роках впав у середньому на 11%. Аналогічно Джонс і Чанг (2019) показали, що економіка Бразилії, Аргентини та Чилі скоротилася на 10-14% за той самий період. На відміну від них, Росії та Іванов (2021) повідомили, що в Колумбії, Венесуелі та Перу в 1991-1997 роках, навпаки, спостерігалось значне зростання продуктивності, а в більшості інших економік регіону зростання було відносно рівномірне.

Запитання:

- Чи це просте резюме літератури, яку прочитав рецензент?
- Про що свідчить слово «аналогічно», яке ужив автор огляду літератури?
- Чи можете ви визначити інші слова-вказівники, які свідчать про узагальнення?

Відповіді:

Цей текст справді коротко підсумовує та перефразовує результати згаданих публікацій, але це не просто перелік статей. Рецензент зробив щось дуже просте, але дуже важливе. Він міг написати:

Максвелл і Браун (2018) виявили, що...
Джонс і Чанґ (2019) показали, що...
Россі та Іванов (2021) повідомили, що... ,

але він цього не зробив. Він ужив прості вказівні слова, щоб продемонструвати своєму читачеві розуміння того, що в перших двох статтях автори дійшли однакових висновків, тоді як автор третьої статті зробив інший висновок. Автор огляду наголошує на подібності між першими двома, пов'язуючи їх словом «**подібно**», і показує відмінність між цими двома статтями і третьою за допомогою фрази-вказівника «**на відміну від них**».

Друге, що ми маємо зробити, щоб показати, що ми здатні критично оцінювати прочитану літературу, — це запропонувати читачеві власний критичний аналіз. Це складніше, ніж просто визначити подібності та відмінності між прочитаними статтями, але це невід'ємна частина хорошого огляду. Це також складніше проілюструвати окремими прикладами, оскільки є багато різних способів, якими ви можете це зробити залежно від характеру вихідних матеріалів, які ви опрацьовуєте. Наприклад, одним із головних моментів, які ви можете обговорити, є суперечності у вашій галузі дослідження, де в різних роботах автори роблять різні висновки. Можливо, ви захочете обговорити, чому це так, або навіть який висновок, на вашу думку, є більше правдоподібним, з уваги на переконливість доказів. Ви можете відстежувати розвиток дослідницької проблеми і попутно виокремлювати те, що вважаєте значущими віхами, та подати своє бачення сучасного стану. Ви можете дати докази свого ширшого розуміння, щоб допомогти пояснити ту прогалину в літературі, яку ви виявили.

Суть аналізу в тому, щоб зробити метафоричний крок назад від літератури, яку ви вивчаєте, і подивитись на картину ширше. Можливо, під час цього ви поставите собі запитання. Наприклад, ви можете розповісти своєму читачеві про кілька важливих робіт, але потім зробити паузу і запитати: «Що це все означає?» або «Чому є суперечливі результати?», або «А як щодо цієї групи, підходу чи стратегії, які ніколи не були протестовані?», або навіть «Чи може бути інша відповідь, якщо взяти до уваги цю нову інформацію?».

Як завжди, найкращий спосіб пояснити — це переглянути кілька прикладів. Прочитайте наступні абзаци і спробуйте відповісти на запитання самостійно, перш ніж переходити до читання мого аналізу.

Завдання 3

Прочитайте наступні абзаци і подумайте над цими запитаннями:

- Чи відчуваєте ви, що автор розуміє тексти, про які він пише?
- Чи заглибився автор огляду в тему чи тільки повідомив про те, що знайшов такі статті?
- Чи можете ви визначити момент, коли автор відійшов від огляду, щоб подивитися ширше на загальну картину?

Приклад аналізу А

Шмідт і Коен (2009) повідомили про збільшення кількості дітей, які захворіли на кір впродовж двох років після того, як було опубліковано стурбованість щодо безпеки програми вакцинації дітей у Китаї. Однак Декстер і Ямамото (2012), досліджуючи ту саму популяцію за той самий період, не виявили такого збільшення. Пояснення цих, очевидно, суперечливих висновків, можна знайти, якщо дослідити відповідні дизайни дослідження. Тафтс і Ларсон (2002) раніше продемонстрували суттєво відмінні результати у використанні показників захворювань, які повідомляли самі, порівняно з лабораторними діагнозами, наголошуючи цим важливість вибору і досліджуваної популяції, й аналітичного методу. Новий підхід, який дає змогу уникнути цього потенційного джерела помилок, нещодавно запропонували Макдональд і Мерфі (2021), які дійшли висновку, що рівень захворюваності на кір на 100 000 населення не змінився протягом зазначеного періоду.

Ось ще один приклад аналізу. Цього разу проблема розглядається в хронологічному порядку, але знову ж таки в якийсь момент рецензент відходить від простого опису літератури, щоб побачити ширшу картину.

Приклад аналізу В

Протягом останнього століття помітний постійний прогрес у нашому розумінні цієї проблеми. Гольдштайн і Ріверс (1922) вперше визначили головне дослідницьке питання і запропонували рішення. Однак Джек і Камінський (1933) згодом розкритикували основну передумову цієї гіпотези й запропонували використовувати нові теоретичні рамки. Серйозне переоцінювання проблеми відповідно до нових методологій здійснили Го і Лам (1955), але їхнє дослідження швидко витіснила робота Аусберґа і Гофмана (1957). Останні розробки були результатом застосування теорії комплексних чисел до цієї проблеми, що привело до серії публікацій Торонтської групи (Oliver, March and DuPont, 1998, 2002, 2003 та 2017). Попри те, що ця група запропонувала багато можливих рішень, надалі є значні суперечки щодо того, яке з них правильне, якщо таке є. У цьому контексті нещодавня робота Сінґа та Бакстера (2021) нібито пропонує абсолютно новий погляд на проблему. Проте ретельний аналіз їхньої роботи показує, що, незважаючи на використання переглянутої та оновленої термінології та позиціонування свого підходу в контексті XXI століття, вони поклалися майже виключно на підхід, запропонований століття тому (Goldstein and Rivers, 1922).

Маймо це на увазі й подивімося на дві різні версії одного огляду літератури. Прочитайте два абзаци нижче та скажіть, який з них ви оцінили б вище, якби були екзаменатором.

Завдання 4

Варіант 1

Наскільки аспіранти британських університетів компетентні в питаннях граматики та пунктуації? Останнім часом це питання науковці досліджують різними методами. Коли опитували викладачів англійських університетів, вони повідомили про помітне зниження компетентності їхніх студентів у письмовому володінні англійською мовою за останні десять років (McDonald and Grey, 2020). Редмейн і Гіп (2021) погодилися з цими висновками у своєму огляді анкет для вступу до університету, які заповнювали аспіранти 2019–2020 року.

Однак під час перевірки 35 кандидатських дисертацій, поданих до захисту 2019 року, такого зниження не було виявлено (Messi and Stone, 2020). Цю розбіжність можна пояснити, якщо розглянути єдиний доступний порівняльний об'єктивний доказ. Армітаж і Россі проаналізували кількість помилок у 167 магістерських і кандидатських дисертаціях, поданих до захисту у 1991–1995 роках, і ще у 189, поданих у 2015–2019 роках, і не виявили суттєвої відмінності між двома п'ятирічними періодами в обох групах магістрів і здобувачів PhD. Тому ми можемо зробити висновок, що це проблема сприйняття, а не реальності.

Варіант 2

Останніми роками виникла низка проблем, пов'язаних з компетентністю аспірантів у письмовій англійській. Було проведено кілька великих досліджень, результати яких подано тут. Грін і Шмідт (Green and Schmidt, 2019) у детальному аналізі анкет, отриманих від 765 аспірантів, показали, що 23% аспірантів не мали формальної підготовки з використання англійської граматики в університеті. Діксон і Партрідж (2018) виявили, що в Сполучених Штатах 65% коледжів, які вони досліджували, пропонують корекційне навчання граматики для всіх своїх аспірантів, незалежно від їхнього фаху. Вонґ і Феліппе (2020) повідомили, що продажі підручників з граматики англійської мови впали до найнижчого рівня у 2018–2019 роках.

Перший варіант є прикладом добре написаного огляду. Абзац починається з простого тематичного речення у формі запитання, на яке далі є відповідь. Наведено два приклади досліджень з літератури, які пов'язані словами **«збігається з цими висновками»**, що свідчить про те, що автор зрозумів, що ці два дослідження узгоджуються одне з одним. Згадано третій документ, який дає суперечливі результати, і знову позначений словом **«однак»**. Виявлено розбіжність, а подальший аналіз подано у формі іншої статті, що дає підстави авторові зробити цей надзвичайно важливий крок назад, щоб подивитись на ширшу картину та зробити висновок.

Хоча другий варіант демонструє, що автор читав статті, робив нотатки, перефразовав вихідні тексти у своїх висновках, але немає відчуття, що він глибоко розуміє те, що він прочитав. Звичайно, він може мати дуже хороше розуміння, але єдиний доказ цього, який ми можемо взяти до уваги, — це те, як він пише про літературу. Те, що ми бачимо в огляді, — це перелік статей, одна за одною, без жодної спроби інтегрувати свої висновки або зробити глибший аналіз. Жодного разу автор не зробив кроку назад, щоб подивитися на загальну картину і прокоментувати її. А саме це дуже важливо для хорошого огляду літератури.

Висновок

Остання частина історії, яку ми маємо розповісти, коли пишемо огляд літератури, це обережно пов'язати всі його частини. Як вступ може бути різним за обсягом, залежно від загального обсягу огляду, так само і висновок може бути різним за обсягом. Це може бути одне речення, ціла сторінка або щось середнє між ними. Чого в ньому не повинно бути, то це простого переказу всього, що було до цього. Деколи йдеться про те, щоб дійти конкретного висновку, яка з двох теорій має найбільшу вагу, який метод надійніший, яка наукова школа домінує і чому. В інших випадках мова може йти про те, щоб висвітлити те, чого бракує в літературі з конкретної теми дослідження. А якщо ваш огляд є частиною більшої роботи, в якій ви звітуєте про результати свого дослідження, висновок може бути переходом до неї.

Граматика і пунктуація

Хоча тут не зовсім те місце, де варто давати уроки з техніки письма англійською мовою, було б упущенням з мого боку не згадати про такий важливий аспект письма, який засмучує так багато людей. Часто кажуть, що в академічному середовищі не важливо, як ви пишете, важливо те, що ви пишете. Вибачте, але це не так. Адже все, що ви напишете, читатимуть люди, які мають дрібні упередження щодо того, як треба писати англійською мовою. Звичайно, і напрям вашої аргументації, і розвиток ваших тез важливі. Але читачі так легко можуть відкинути вас через те, що ви неправильно уживаєте слов «втім», або не знаєте, де треба ставити апостроф. Ось що про це сказав один науковець:

«Екзаменатори цінують роботу, яка логічна, цілеспрямована, лаконічна та в якій є вказівники, що допомагають читачам зрозуміти шлях, яким вони йдуть у роботі... Одна з проблем роботи, яка погано представлена, в тому, що екзаменатор втрачає довіру до кандидата і може запідозрити його в тому, що в роботі є глибші проблеми неадекватної та поспішної концептуалізації».

Іншими словами, не дозволяйте екзаменаторам легко кинути вашу роботу до кошика. Зверніть увагу на орфографію, граматику та пунктуацію. Якщо у вас виникають особливі труднощі в цих аспектах письма, зверніться по допомогу, прочитайте книгу про це. Більшість правил англійської граматики та пунктуації досить прості — пам'ятайте, що більшість з нас вивчали їх ще в початковій школі, тому вони не повинні бути складними для студентів вищої школи.

Ось кілька коротких порад, які допоможуть вам поліпшити своє письмо.

- **Речення**

Робіть їх короткими і висловлюйте одну думку в реченні. Це найважливіша річ, яка полегшить читання і розуміння вашої роботи. Хоча багато науковців думають, що коли вони пишуть речення на цілу сторінку, то читачі вважатимуть їх розумними. Втім це зовсім не так. Це сприймається так, ніби вони не знають, як писати.

- **Абзаци**

Об'єднайте речення, які описують і розвивають один з аспектів вашої теми, в абзаци. Використовуйте новий абзац для іншого аспекту або іншої теми і, як у випадку з реченнями, робіть абзаци короткими. Текст з великою кількістю абзаців відкритий, його завжди легше і приємніше читати.

- **Послідовність**

Правильно розставляйте розділові знаки в реченнях та абзацах, неправильна пунктуація може вплинути на зміст.

- **Знаки оклику**

Ніколи, ніколи, ніколи не ставте їх. Незалежно від того, наскільки чудовим або жахливим ви вважаєте щось. В академічному науковому письмі нема потреби кричати про це зі сторінки. Це зробить вас схожим на дилетанта.

ЯК ПОСИЛАТИСЯ НА ДЖЕРЕЛА?

Коли ви пишете в академічному контексті, ви повинні усвідомлювати важливість правильного посилання на джерела. Це свідчить про вашу академічну добросовісність. Якщо нема посилань на джерела — це плагіат. В університетах до цього всі ставляться дуже серйозно.

Є багато різних визначень плагіату, але всі вони зводяться до одного — це крадіжка. Плагіат — це крадіжка чужих ідей, процесів, результатів або слів без належного зазначення авторства. Просте правило уникнути плагіату, якщо ви використовуєте будь-які слова, ідеї або результати, яких ви не писали, не придумували і не збирали особисто, — посилатися на джерело і додавати його до списку використаних джерел.

Ви повинні розуміти, що перефразовування чужих слів не перетворює їх на вашу ідею, і посилання на них має бути обов'язковим.

Існують різні способи посилання на текст. Найпоширенішими є дві системи внутрішньотекстового цитування:

- **Harvard: Also called the Name & Date system**
- **Vancouver: Also called the Number system**

Але навіть у них є багато варіацій, тому важливо перевірити, що вам потрібно для роботи, яку ви пишете. Якщо ваш огляд літератури є частиною наукової статті, перед тим, як почати писати, перевірте інструкції журналу щодо оформлення посилань. Якщо ви пишете огляд літератури для дисертації або дипломної роботи, перевірте, які вимоги висуває ваша установа або кафедра. Аналогічно, якщо ви готуєте заявку на грант і додаєте до неї огляд літератури, перевірте інструкції організації, яка фінансує цей грант. І пам'ятайте, що в кожному випадку ці вимоги обов'язкові. Будь-який редактор журналу, експерт або організація, що фінансує грант, очікує, що автори неухильно дотримуватимуться їхніх інструкцій щодо оформлення посилань.

Часто люди запитують, як багато або як мало посилань вони повинні додавати до списку використаних джерел. Моя порада проста. Якщо ви сумніваєтеся, зробіть посилання. Вилучити посилання набагато легше, ніж вставити його. Що б ви не писали, ви пройдете через багато чернеток та ітерацій, перш ніж досягнете остаточної версії для подання. Під час цього процесу, на мою думку, особливо важливо використовувати надмірну кількість посилань. Якщо в попередньому варіанті вашого огляду ви обговорюєте деталі якоїсь роботи кількома реченнями, я раджу вам розміщувати посилання на цю роботу наприкінці кожного з цих речень. Річ у тому, що під час скорочування, вставляння та переміщування тексту ви можете втратити зв'язок між текстом і його джерелом. Коли ви закінчите роботу над текстом, у процесі редагування ви завжди можете прибрати зайві посилання.

ВИСНОВКИ

А тепер підсумуймо. Ось п'ять речей, які я хотів би, щоб ви запам'ятали з цього навчального посібника

1. Читайте вибірково, ефективно та активно

Ви не можете прочитати все, тому мудро обирайте, на що гайнуєте свій обмежений час. Активно взаємодійте з матеріалами, які ви читаєте, завжди робіть нотатки під час читання та ставте запитання, ніколи не сприймайте нічого на віру.

2. Стежте за своїми посиланнями і нотатками

Дуже легко загубити щось, що ви прочитали, і гайнувати години на те, щоб знайти це знову. Переконайтеся, що ви розробили хорошу систему, яка працює для вас, і послуговуйтесь нею.

3. Не пишіть безладного переліку статей

Огляд літератури повинен бути синтезом прочитаних статей, щоб розповісти змістовну історію про літературу. Це не має бути простий переказ того, що написано в кожній статті.

4. Зробіть свою наукову роботу очевидною

Чи навели ви у своїй роботі докази того, що ви критично підійшли до літератури? Чи знайшли ви спільні точки дотику, визначили відмінності й навіть висвітлили прогалини? Чи зробили ви важливий крок назад від змісту літератури, щоб побачити загальну картину?

5. Напишіть це грамотно

Те, як ви пишете огляд, дуже важливо. Тому не шкодуйте часу, щоб перевірити орфографію, граматику та пунктуацію, і, будь ласка, не ставте знаків оклику.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ТА РЕСУРСИ

Ви можете прочитати багато книжок, які стверджують, що навчать вас писати. Ось декілька з них, які, на мою думку, відповідають своїм обіцянкам і написані спеціально для наукової, а не бізнес-аудиторії.

Дуже рекомендую дві книжки академіка Ровени Мюррей:

- [How to Write a Thesis, 4th Ed, Open University Press, London, 2017.](#)
- [Writing for Academic Journals, 4th Ed, Open University Press, London, 2020.](#)

А якщо вам потрібна допомога з граматиною, пунктуацією чи іншими аспектами академічного письма, чому б вам не ознайомитися з моїми двома електронними книжками на цю тему?

- [WordEasy: The Commonest Grammatical Mistakes in Formal Writing & How to Avoid Them, 2013.](#)
- [WriteEasy: A Strategy for More Effective Scientific Writing, 2014.](#)

Якщо вам потрібні короткі посібники з граматики та пунктуації англійської мови у вигляді анімаційних відео, перегляньте цей канал на YouTube:

- [Writing Space. <https://youtu.be/J25YJ8FzMxk>](#)

ПРО АВТОРА

АЛЛАН ҐАУ, лікар, доктор філософії у галузі медицини

Я працюю в академічних колах понад 30 років. Останні десять років веду курси, на яких навчаю студентів, аспірантів і викладачів важливих академічних навичок. Серед них — навички письма і презентації, а також керування часом та управління проєктами. Я також є автором або редактором понад 25 книжок і веду регулярний блог: *The Business of Discovery*, до якого ви можете отримати доступ тут: www.researchet.wordpress.com Ви також можете стежити за мною у твіттері: @ResearchET або відвідати мою веб-сторінку: www.allangaw.com

ПОДЯКИ

Зміст цього посібника ґрунтується на матеріалах семінарів з написання текстів та онлайн-ових сесій, які автор проводив протягом останніх десяти років.

Усі використані фотографії опубліковано за ліцензією CC-BY Creative Commons.

This work is licensed under a CC BY-NC-ND licence

To view a copy of this license, visit: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

ПРО ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

**TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY
OF KYIV & UNIVERSITY OF EDINBURGH
PARTNERSHIP FUND 2022-2023**

Переклад цього навчального посібника українською мовою здійснено в межах співпраці між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка (Україна) та Інститутом академічного розвитку Единбурзького університету (Велика Британія) в рамках міжнародного проєкту «Партнерство Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Единбурзького університету. 2022–2023».

З оригіналом навчального посібника англійською мовою можна ознайомитися на сайті [Інституту академічного розвитку Единбурзького університету](#) та в рубриці [«Методична підтримка»](#) англійськомовної версії порталу наукової періодики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Оригінал-макет україномовної версії підготовлено зі збереженням формату, шрифтового оформлення та зображень оригінального видання.

Перекладачка: **Ярослава ПРИХОДА**, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Президентка [Асоціації українських редакторів](#).

Редакторка: **Марина ЖЕНЧЕНКО**, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, директорка [Координаційного центру з випуску серії наукових періодичних видань «Вісник КНУ імені Тараса Шевченка»](#).